

THE ARMENIAN QUESTION.

In the fall of 1876, just before the Turko-Russian war, representatives of those Powers that signed the Paris treaty of 1856 met at Constantinople to consider the atrocities of the Turkish Government in Bulgaria and its misrule in Serbia. The Armenian patriarch of Constantinople, NERSES, called the attention of this conference to the oppressions in Armenia. But the conference was dissolved without accomplishing any thing at all. Upon this Russia declared war under the pretext of protecting Christians from Turkish oppression. The result was that Turkey was utterly defeated and an invading army was brought to San-Stephano, within a few miles of the Turkish capital.

The patriarch NERSES called upon the Russian commander and asked that Armenia be granted an autonomous government. As the result of his petition we have the following article in the treaty of San-Stephano, signed March 3, 1878:—"Article 16: since on the retreat of the Russian troops from those territories which will be left to Turkey, there may happen disturbances and difficulties affecting the relation of the two countries, the Sublime-Porte assumes the responsibility of carrying out, without delay, such reforms and improvements as are necessary in those provinces which are inhabited by the Armenians; also guarantees their protection against the Kurds and Circassians." From this time, we may say, the Armenian Question became directly a part of the Eastern Question.

To the above article Lord Salisbury objected at the Berlin Conference where the treaty of San-Stephano took its definit form. The principal ground of his objection was that the language employed in it might imply the stay of the Russian troops in Armenia as long as the promised reforms and protection were not realized. And this, of course, was against the interests of England in the East. Hence the article became a subject of discussion during two sessions of the conference. Karateodori Pasha, the Turkish plenipotentiary, objected to it for, he said, the

necessary reforms were already in progress all over Turkey. Prince Bismarck, the presiding officer of the conference, appeared to favor his position. The Armenian delegation which was sent from Constantinople with a carefully prepared document giving the outline of an autonomous government in Armenia, urged upon the conference the necessity of some provision in the Berlin treaty for the safety of the Armenians. And amendment of the article was therefore proposed and referred to a committee composed of Salisbury and the Turkish Pasha, who drew up the article in the following and present form:

"Article 61, The Sublime-Porte assumes the responsibility of carrying out such reforms and improvements as the local necessities demand in those provinces which are inhabited by the Armenians; also guarantees their protection against the Kurds and Circassians. The Porte shall inform the Powers, from time to time of the means which it uses in fulfilling this agreement; and the Powers shall see that it is executed."

As to the result of all this, it is safe to say that the Turkish Government not only failed in fulfilling its agreement with regard to the Armenians of Turkey (for there are Armenians in Russia and elsewhere) but actually increased its oppression. Never perhaps, in all their past history, have they been subjected to greater indignities than at present. The policy of the government, especially of late, has been to extort money from the people and keep them in a state of continual terror. Cases of unjust imprisonment and banishment are not infrequent. Under the pretext of exposing some imaginary conspiracy houses are entered, books seized, property confiscated and the unhappy owners sentenced, without trial, to infected jails. Murder, robbery and abduction of women have become ordinary crimes. The case of Moussa Bey that notorious ruffian, is too recent to be restated here.

As the consequence of these oppressions and atrocities rebellious sentiment has been growing among the Armenians and already five papers have made their appearance in France, England, and in the U. S. in order to protest against those Turkish atrocities and oppressions

and bring the claims of Armenians before the justice of European and American governments and peoples.

The Armenians are not asking any favor of the Turkish government, they demand the fulfilment of the article in the Berlin treaty, they do demand justice, liberty and peace which are the foundation principles of modern civilization.

G. H. P.

MOUSSA BEY.

(From The London Daily News)

CONSTANTINOPLE Jan. 16—It is stated that in consequence of the appeal lodged in the Court of Cassation against the judgment in the Moussa Bey trial, the Sultan has instructed Djavid Pasha, Minister of Justice, to devise means for reopening the case, but at present no steps have been taken with that object. The Court of Cassation has not yet given its decision. The inquiry into the other charges against Moussa Bey is proceeding slowly.

RUSSIAN SYMPATHY FOR ARMENIA

(From The London Daily News)

CONSTANTINOPLE Jan. 16—The *Ararat*, the organ of the Catholicos of Etchmiadzin states that the Catholicos recently sent an image of the Virgin to the new Russian Caucasian Regiment quartered at Erivan and composed entirely of Armenians. Mgr. Sukias Barzian, the Bishop of Erivan, presented the image to the regiment which was drawn up in parade order for the occasion, the ceremony being witnessed by the civil and military authorities and the whole Armenian population of Erivan. The Bishop delivered an allocution, in the course of which, after referring among other matters to the position of the Armenians in Turkey, he said—"Faithful and devoted soldiers of Armenia, if the Czar should call you to your duty, you will make the sign of the Cross before this sacred image, and advance boldly against the foe. Fight for the sake of truth and love and for your unfortunate brethren."

Colonel Bakireff, in accepting the image on behalf of the regiment, expressed his sincere thanks for the gift, while the soldiers gave repeated cheers for the Czar and the Catholicos. The allocution has caused considerable sensation in Armenian circles.

THE SULTAN AND MOUSSA BEY.

(From The London Daily News)

CONSTANTINOPLE Jan. 24—The Armenians of Mouch have petitioned that the further cases against Moussa Bey should be proceeded with at once, and have been informed that they would be as soon as the necessary preliminaries had been completed. No decision has yet been arrived at by the Court of Cassation. After careful inquiry I believe the position to be the following: The result of any further trial of Moussa Bey is doubtful, the question having unfortunately come to be regarded as one between Mohammedans and Christians. I am assured that the Sultan has personally followed the matter with extreme care and anxiety, and has probably convinced himself that it is not in the interest either of the Armenians or of Turkey that Moussa Bey should in any event be allowed to return to Armenia, and that therefore, whether he be guilty or not of the specific charges brought against him, he is too dangerous a man to be allowed to return there. It is certain that great influence has been brought to bear to conceal the facts from his Majesty and influence him in favour of Moussa Bey, and it speaks well for the Sultan's discernment that he has managed to learn the truth.

The opening of the second trial of Moussa Bey is being watched by all the interested. And it is a matter of justice that, not alone he should be tried again, but he must be tried and punished for all the crimes and brutalities he committed in Armenia. He must not be let free, for his inhuman conducts upon peaceful and Christian Armenians. Justice demands that his trial be reopened but when it does; will the verdict of courts be in any way different from the previous one? certainly not, because the Turkish government approves and appreciates the brutal labors of Moussa Bey and prizes him highly. She means not, and will not punish him; as any crime, outrage and assault committed upon Christians, please the Mohammedan hearts. As long as Moussa Bey killed no Mohammedan; as long as he assaulted none of the Muslims' wife or daughter he is not guilty in Mohammedan courts, unless the European Christian Powers use their influence upon Turkey and demand that justice shall be done in this case.

B. H. T.

Պատուի ունինք ծանուցանել
Հայ հասարակութեան թէ խմբա-
գրութեանս քով կը գտնուուի
այժմ Կիւ լի գար Հայ աղջկաներ
կու. տարբեր գիրքով հանուած
ընտիր արեւմեակարներն գիրքամատ-
չելի գնելով: Սա պատկերներու
տակ դրօշմուած կան Կիւ լի գարի
անունը, տարիքն ու. այլ ծանօթու-
թիւններ անգղ. լեզուով, նոյնպէս
ալ պատկերների ետեւի կողմն ալ
պատկերալ կայ Լոնտոնի «Տէյլի
նիս» լրագրոյ 89 օգոս. 27 թուին
մ'ը հրատարակեալ մի ծանուց. Մար-
գարիսին՝ Վ. Կլաութսթընի ձեռը-
քաղին տ' գլծութիւնք ի Հայաս-
տան» վերնագրով հանրածանօթ
նամակէն Կիւ լի գարի վերարեքալ
քաղուած մը: Ամէն Հայ պէտք է
սր ունենայ այս պատկերներէն,
սւաց հատը կարծէ 20 անգթ կան-
խիկ՝ առանց ի գլծատ արի ծախուց

ՆԻՒ ԵՌՐԻՒ ԼՍԵՆԸ

Ն. Ե. Իվանիկ Սըն Լրագրէ քաղուած

Տխր Եսկորեան ծնած է ի Կ. Պօլիս քաղաքում և հինգ տարիներ առաջ և դատարարական է ծախ. Ս. Համլի-նէ, երբ Տ. Եսկորեան իւր Հայրը կորսնցուց, ինքզինքն ընտանիքի մը գլուխը գտաւ և որոշեց Նիւ Եօքը գալ՝ բաղդ մը շինելու նպատակաւ ։ Քսան երեք տարիներ առաջ նա Քաղաքս հասաւ և փայտի-փորագրութիւն անուն արհեստըն սորվեցաւ ։

Երբ տասն և չորս տարի առաջ Փօթօ-փորագրութեան արուեստն հրատարակ եկաւ Տ. Եսկորեան ջանաց կատարելագործել զայն, և այնպիսի արուեստագէտ մը դարձաւ որ Փարք Փլէյս Թոթօ-Էնկլէյվիկ ընկերութիւնն զայն իր գործին մէջ առաւ 1880 ին ։ Այս ատեններ յիշեալն Կ. Պօլիս գնաց ու Հայուն հոյ մը ամուսնացաւ, որուն հետ այն ատենէ ի վեր կը բնակի հոս խա-

Տ. ԵՍԿՈՐԵԱՆ

ղաղութեամբ ։ Իրենց տարիքին նայելով՝ շատ մը գիտերու մէջ Թոթօ-փորագրութիւնն անտարակցա ստելի հրաշալի է իր գործողութեանց, և քարանալի իր արտադրութեանց մէջ ։ Կարելի է ըսել թէ Տ. Եսկորեան Յ տարի առաջ կատարելագործեց այս արուեստն՝ «Հափ Թօն փրօսկ» գրութիւնն հնարելով ։

Քաղաքիս Հայ նկարիչ՝ Պ. Տ. Էք-սէրճեանի փայլուն ու բնական տաղանդը հանրածանօթ է արդէն ։ Պ. Էքսէրճեան ծնած է ի Կոստանդնուպօլիս, և աշակերտն է գաղկացի նը-շանաւոր նկարիչ՝ Ժան Լէօն Ժէրոմի ։ Փարիզի ձգելէ վերջ՝ Պ. Էքսէրճեան Պօլիս դարձաւ, ուր գծագրութեան ուսուցչապետ եղաւ ։ Ու յետոյ Ամերիկայ եկաւ իւր եղբորը՝ Պառնիկ Էքսէրճեանի հետ, որ հիմայ Նշանաւոր նկարիչ մ'է Պաթմոնի մէջ ։

Տ. ԷՔՍԵՐՃԵԱՆ

Իր հարիւր Նիւ Եօքի նշանաւոր քաղաքացիներու պատկերներն գծած է Պ. Էքսէրճեան վերջի հինգ տարիներուն մէջ որք առաջնակարգ տեղ մը տուին իրեն օտար երկիրներէ ։ Եկող նշանաւոր նկարիչներու մէջ ։ Պոհարալաճառ Ճանիթընի և Պատուելի Սըննոլի պատկերներն որք յիշեալ նկարչի գործերն էին, «Նաշը-նէլ Աքաւէճի» օֆ արիզայն ի մէջ, ի տես դրուեցան երեք տարի առաջ և Ամերիկացի ընտանգատներէ գնահատուեցան ։

ՍՈՒԼԹԱՆՆ ՈՒ ՄԱՄՈՒԼԸ

«Տէյլի Նիւս» այս վերնագրով նամակ մը կը հրատարակէ Կ. Պօլսոյ իր մահմէտական թըղթակցէն, յունվար 10 թուականաւ ։ Թղթակիցն կը պնդէ թէ իր հաղորդած լուրն որով Դուռը Տէյլի Նիւսի խափանումն կը խնդրէր, մեծ տպաւորութիւն թողուցած է կառավարական շրջանակներու մէջ, անանկ որ նամակագրի ով լինելն փնտռուիլ ըսկսուած է ։ Թղթակիցն կը գրէ նաեւ թէ ինքն վստահ տղրութիւն լսած է որ Վաշինկթընի թրքական դեսպանն հրահանգ ընդունած է Մ. Նահանգաց կառավարութենէն Սուրհանդակ Հայ թերթի խափանումն խնդրելու ։ Այս թերթ կը յարէ թուրք նամակագիրն մեծ տպաւորութիւն թողուցած է Սուլթանի մօրին «որովհետեւ, նայելով երբեք եկող լուրերուն, այդ թերթ (օրկանն) Հայաստանի ինքնօրինակ թիւնն կը խնդրէ» ։ Տէյլի Նիւսի սա նամակագիրն չի մոռանար ըսել որ մեծ վախ կայ թէ ինքնօրինակութեան խորհուրդներն Կ. Պօլսոյ մէջ ալ պիտի սկսին տարածուիլ ։ Տէյլի Նիւսն օր առօր վրայ մեծ բարկութիւն կը պատճառէ Վիհ Սուլթանին, Երբեք հրաման չի տրուած որ ճանդորդներու բնակներն անգամ նայուին, եթէ ատենց մէջ օրինակ մը լինի այդ թերթէն՝ կտոր կտոր ըլլաւ ։ Ու է գիրք, թերթ, հանգէս կամ տպագրեալ բան տպագրական տեսչութեան կը զրկուի մանրակրկիտ քննութեան համար ։ Զեւադիրներու հետ այնպէս կը վարուին պաշտօնայն, որպէս ատենք ու ժամանակ լինէին ևն ։

Սոյն նամակն կ'արտատպենք մեր յաջորդ թիւի անդղիներէն բաժնին մէջ ։

Ա. Զ. Դ.

Յառաջիկայ կիրակէ, Փետր. 9, ի ժամ մէկ յետ կէսաւոր Պատուելի Յովհաննէս Մ. Հայկունի հայերէն քարոզ պիտի խօսի՝ ընդ հսկողութեամբ քաղաքիս Հայ Քրիստոնէայ երիտասարդաց ընկերութեան, 57րդ փողոցի և 6 ու 7րդ էմիլիներու մէջտեղ գրտնուած եկեղեցւոյ մէջ ։ Յարգանք կը հրաւիրուին բոլոր Հայեր ։

Ի դիմաց Հայ Գրիտ. երիտասարդաց ընկերութեան ։

Ատենագիր
ԼԵՒՈՆ Յ. ՍԷՅՐԱՆԵԱՆ

Ա. Զ. Դ.

Յառաջիկայ Փետր 8 չարաթ երեկոյ ժամը ութին Հայ երիտասարդաց Քրիստոնէական Ընկերութեան ամասնօրով տեղի պիտի ունենայ 52րդ փողոցի Young Men's Christian Association-ի քառասուն թիւ շէնքին մէջ, ուր պիտի ատենախօսէ Տիւրք Քրիւշէան ։ Զերմայէս կը հրաւիրուին ամէն Հայ երիտասարդներ ։

Ի դիմաց Հայ երիտասարդաց Գրիտոնէական ընկերութեան ։

Ատենագիր
ԼԵՒՈՆ Յ. ՍԷՅՐԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԵՆԴԱՓՈՈՒԹԻՒՆ Ի ՐՈՒՄ-ԷՒ ԵՒ ՍԵՐՊՈ — ՊՈՒԼԿԱՐԱՆԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

(Քարոզ գոր խօսեցաւ Տ. Գասպարեան Հայկական Միութեան Նիստին մէջ)

Շար. և վերջ

Ինչ մեծ եղաւ զարմանքս երբ տեսայ որ մի քանի բարեկամ պուկար ընտանիքներ իրենց զաւակներն և գոհարեղէներն ժողովելով եկած էին արտասուակց աշբերով պաշտպանութիւն ու ապաստանարան գրտնենել ։ Ինչպէս որ ըսի, տեղեակ ըլլալով պատերազմի իրական վիճակին, սկսեցի մտախառն զանոնք ու պարծենալ որ ո՛չ մի Սերպիայցի կարող է Սօֆիայ մտնել, բայց եթէ իրեք գերի են ևն ։ Արդարեւ, Անգղիական դեսպանին ըսածն ճիշդ եղաւ և այդ օրն ։ Սերպիական բանակն փոխանակ իւր շէնքին Սօֆիայ մտնելու (Միւս թագաւորին ծննդեան օրը) և նոյն երեկոյ կողմով սուրճ խմելու, սաստիկ կոտորածներ տալով, ամօթահար սկսաւ ետ քաշուիլ ։

Սկիզբեցի կռիւն Նշանաւոր եղաւ ։ միւս օրն Պուկարը յաջողեցան յետ մղել Սերպիացւոց աջ զորաբաժիններն ալ բոլոր գծին վրայէ ։ Հոս Պուկարը մեծ պատերազմական գիւտ մը գտան և սկսան միշտ այն «թաք-թիքն» գործածել, այն էր որ սովորական գիրք մը առնել և վերջն մէկէն ի մէկ ամէն կողմէ միանալով թշնամոյն վրայ կը վազէին «Հուրայ» պոստով, և կըսէին սուրհանգրու հարուածներով կոտորած տալ ։

Գիտն այս էր ։ Կարծես թէ Սերպիացւոց արմին մէջ բնական վախ մը կար սուրին, քանզի երբոր «Հուրայ» ձայնն կը լսուէր նա կը նշանակէր սուրին և Սերպերն ալ փախչելու կըսկսէին կամ անձնատուր կը լինէին ։ Սերպերուն Սկիզբեցի և Տրակիանի կիրճերն թաղելով ետ քաշուէին անհաւատալի կերէր, մանաւանդ Տրակիանի անձրը ։

Ողուք պահ մը Պուկարներն այս յաղթութեան վայրին մէջ, և դարձնենք ուշագրութիւններն թէ մայրաքաղաքին մէջ ինչ կ'անցնէր ։ Սօֆիայ թէ ուրախութեան և թէ տրամուլեան ձայներով լի էր ։ մէն մի տարած յաղթութեանց լուսավառութիւններ և ցնծութեան ցոյցեր տեղի կ'ունենար, բայց ամէն օր ալ քաղաք կը բերուէին բազմաթիւ գերիներ և վիրաւորեալներ, քաղաքն վրթխարի հիւանդանոցի մը փոխուած էր ։ Կառավարութեան ունեցած հիւանդանոցներն բաւական չէին պատուարել զանոնք ։ գետնաշատանց և կարմիր խաչ ընկերութեան կողմէ տուներ վարձուելով, ժամանակաւոր հիւանդանոցներ փոխած էին ։ Ինչպէս որ ըսի ես ևս Անգղիոյ խնամքին տակ գտնուած հիւանդանոցի բժիշկներուն մի օգնական եղած էի, առանց աշառութեան թէ Սերպ և թէ Պուկար վիրաւորեալք, մի և նոյն յարկի տակ, նոյն զթաղարարութեամբ կը դարմանուէին ։ Յիրաւի հաճելի էր ըսել ինձ անոնց խօսակցութիւն, կ'ըմանչանայի Պուկար զօրաց հայրենասիրական խօսքերուն որ թէպէտ մահացու վերքեր առած էին իրենց կուրծքին վրայ, փափաք կը յայտնէին շուտով աղէկնալ և կրկին նուիրել իրենց անձն հայրենիքի պաշտպանութեան համար ։ Նշանաւոր էր նաեւ Պուկարաց գութն գերի և անձնատուր եղող թշնամոյն վրայ, այնպէս որ իրենց այս շնորհալի վարմունքն մեծ համակրութեամբ արժանացաւ մինչև իսկ հակառակ եղող տէրութեանց առջին, որոնք ակնապիշ կը գիտէին յանցանք գտնել ։ Ահա այս առթիւ էր որ հիւանդ փոխադրելու

համար քանիցս պատերազմի դաշտն գտնուեցայ, անդ, ուր ուսմբերն աստ անդ կը պայթէին, ուր անհամար սուրհանգրու ծայրերն կը շողջալայն, բայց հոն, ուր ինծի չէին հասնէր ։

Դառնանք այժմ կրկին Բերթի-երբ սա ինկաւ, ժամանակն եկաւ տերութեանց միջամտութեան ։ Աւստրիայ յանկարծ իմաց տուաւ կոմս Նիւրնբըրգի բերնով թէ Պուկարը քաղ մը ևս յառաջ չի պիտի առնեն, եթէ ոչ դիմացին պիտի տեսնեն փոխանակ Սերպիական զօրաց Աւստրիական բանակն և թէ այս հրաման կը կրէր նաեւ Ռուսիոյ հաւանութիւնն, ուստի զինադադարում լինելով երկայն բարակ բանակցութիւններն սկսան դաշինք մը ընելու որ ամիսէն աւելի տեւեց և յետոյ ըսկսաւ Պուկար զօրաց վերադարձն յաղթանակի դարնին ի ձեռին ։

Կուզե՞ք գիտնալ թէ ինչ էր պատճառն որ Պուկարը յաղթեցին, որովհետեւ, Սերպերն անգիտարար ուրիշ տէրութեանց կամքը տեղը տա նելու համար, աւարտութեան համար կը քշուէին գէպի պատերազմ, իսկ Պուկարը իրենց Հայրենիքն, իրենց կնիկներն, զաւակներն պաշտպանելու և միութեան համար ։ Ահա այս էր տարբերութիւնը, այս գաղաւնի ոյժը որ այսօրին հայրենիք և ազատութիւն սիրող ազգեր գրեթէ միշտ յաջողուցած է վաստակելու իրենց դատը ։

Սիրելի Հայրենակիցներս, «առանց արեան ազատութիւն չ'կայ» առածն, Լիւպին Քարալեօֆ չը հեղինակեց այդ նշանաւոր և իմաստալից խօսքերն բոլոր ազգերու պատմութեանց հատորներու մէջ մի էջին վրայ, կարմրաճաճաճ տառերով գրուած կան ։

Ձի լինուցած խօսքս կուգեմ զոնցն շտառել մի կարեւոր կէտ, որ իմ արտի մէջ խոր տպաւորութիւն ըրած է ։ Թէպէտ և բաղդատմամբ տնեշան, բայց մի և նոյն ժամանակ նոյնչափ թանկագին ։ Հայտն արեւն ես թափուեցաւ, Պուկարիոյ և արեւելեան Բուսկիլի միութեան համար ։ Քանի քանի Հայոց զաւակներ քաղութեամբ պատերազմելով մեռան պատերազմի դաշտին վրայ ։ բուն իսկ Պուկար զօրք մը բերնէ բեցի իւր քովը կայնող և պատերազմող Հայ երիտասարդի մը համար որ սպաննեւած էր ։ «Ո՛հ, որչափ անգամ ըսի իրեն մի վերցնէր գլուխդ մարտիցներէն ։ բայց տաք արեւն երիտասարդն չէր կրնար հանգարաւ կենալ ։ կեցի՛ր սա մէկն ալ սպաննեմ, սա թընամին ալ պատկեցնեմ ըսելով մարտիցներէն դուրս կը ցատկէր» ։ մինչև որ, վերջոյպէս իւր քաջութեան յաղթանակի գրօշմն, մահաւորի գլուխն իւր ձախտին մէջ տեղն զետեղուեցաւ ։

Երբ յաղթական կամարներու տակէ երգեր երգելով ետ կը դառնային, տեսայ կողովի երիտասարդ մը, որ նժույգ ձիու մը վրայ նստած հրամաններ կուտար զօրագնդին, ետքն պատու ունեցայ հետ տեսնուելու ։ Նա Հայ մ'էր որ ճակատամարտին մէջ իւր քաջութիւններով տեղակալի աստիճան առած էր, ուրիշ շատեր ալ տեսայ որոնք մարտերուն կըսէին, ա՛խ երբ մեր Հայրենիքին համար պիտի կուռնէք, պատրաստ եմք այսօր, միայն թէ տուէ՛ք մեզի առաջնորդ ։

Ո՛հ, կարծես թէ նկարագրուած Պուկարական պատկերն կը տեսնեմ Հայաստանի հորիզոնին վրայ անդրադուած ։ Կարծես թէ աշբերուս առջև կ'երևան յաղթող Հայ զօրագնդերուն ստուերներն և նոցա առջին իր փախող թշնամոյն ուրաւականներն, արդեօք այս տեսիլքն իրականութեան պիտի փոխուի ։ Այո՛, եթէ հաւատամք, համոզուիմք և գործեմք վախճանին համար ։

ԳՐԻԳՈՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

